

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Особиста безпека поліцейського»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)

за темою – «Природні, техногенні, соціально-політичні небезпеки:
характеристика, їх вплив на людей та об'єкти економіки»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС зі спеціальних дисциплін
Протокол від 29.08.2023р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023р. № 2

Розробник:

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук, доцент Лук'янихіна О.А.

Рецензенти:

1. Заступник начальника відділу в Сумській області, майор поліції, кандидат юридичних наук Романов В.О.
2. Т.в.о. завідувача кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, капітан поліції, кандидат педагогічних наук, доцент Боровик М.О.

Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики.

План лекції

1. Соціально-політичні небезпеки: сутність, види.
2. Соціальні фактори, що впливають на життя та здоров'я людини.
3. Тероризм: сутність, види, причини, наслідки, методи запобігання та захисту.
4. Стресові стани у людей, що знаходяться у районі НС. Поведінкові реакції населення у НС
5. Сутність соціальних та психологічних факторів ризику
6. Натовп: поняття, різновиди, правила поведінки людини в натовпі.

Рекомендована література:

Основна

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.10.2012 за № 5403-VI. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. N 25. ст.180 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
4. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України від 06.08.2018 № 658. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0969-18#Text>
5. ДК 019:2010. Класифікатор надзвичайних ситуацій. На заміну ДК 019-2001 ; Чинний від 2011-01-01. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10#Text>

Основна

1. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. для працівників поліції / О.Ю. Прокопенко, І.В. Власенко, М.Ю. Крепакова; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 364 с.
2. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с.
URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10837>

Додаткова

1. Безпека життєдіяльності: Навчально-методичний посібник / [Укладачі: В.І. Кошель, Г.П. Сав'юк, Б.С. Дзундза]. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 107 с.

URL: https://kbg.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/51/2018/04/Kurs_Lektsij_BGD_2015-new.pdf

2. Безпека людини у сучасних умовах: монографія / В.В. Березуцький, Н.Л. Березуцька, А.О. Богодист та ін.; за заг. ред. проф. В.В. Березуцького. Харків: ФОП Мезіна В.В., 2018. 208 с., С.8-22 URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/34933>.
3. Конфліктологія : навч. посіб. / А.І. Берлач, В.В. Кондрюкова, В.О. Криволапчук, О.Г. Поліщук; ОДУВС вид. 2-ге, доповн. Одеса : ОДУВС, 2010. 162 с. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/310/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>
4. Ключко А. М., Собина В. О. Формування правових основ взаємодії органів правоохорони, місцевого самоврядування та Державної служби України з надзвичайних ситуацій. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Сер.: Державне управління*. 2018. Вип. 1(8). С. 424-432. DOI: 10.5281/zenodo.1240814. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5594>
5. Малинівська Л.І., Аннамухаммедов А.О., Каленська В.П. Психологічна суть екстремальних умов при надзвичайних ситуаціях *Надзвичайні ситуації: безпека та захист*: Матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф./ Черкаси: ЧПБ ім.Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2016. 156 с.с. 122-124 URL: <https://docplayer.net/82825927-Nadzvichayni-situaciyi-bezpeka-ta-zahist.html>

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Небезпеки соціального характеру (Офіційний сайт ДСНС) URL: <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki-1/nebezpeki-socialnogo-xarakteru>
2. Як пережити кризу і зберегти спокій (Офіційний сайт ДСНС) URL: <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki/diyi-naselennya-v-umovax-nadzvichaynix-situacii-vojenного-xarakteru>
3. Типологізація великих груп. Характерні ознаки натовпу. Сайт G.S.O. Агенство стратегічних досліджень. URL: <http://sd.net.ua/2012/02/26/tipologizaciya-velikix-grup-oznaki-natovpu.html>

План лекції

1. Соціально-політичні небезпеки: сутність, види.
2. Соціальні фактори, що впливають на життя та здоров'я людини.
3. Тероризм: сутність, види, причини, наслідки, методи запобігання та захисту.
4. Стресові стани у людей, що знаходяться у районі НС. Поведінкові реакції населення у НС
5. Сутність соціальних та психологічних факторів ризику
6. Натовп: поняття, різновиди, правила поведінки людини в натовпі.

Текст лекції

1. Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики.

Надзвичайна ситуація соціального характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування, або пов'язане із зникненням (викраденням) зброї та небезпечних речовин, нещасними випадками з людьми тощо.

Класифікація і кодифікація надзвичайних ситуацій здійснюють відповідно до ДК 019:2010. Класифікатор надзвичайних ситуацій.

Відповідно визначено такі види НС соціального характеру:

1. Збройні напади, захоплення й утримування об'єктів державного значення (найважливіших і важливих державних об'єктів) або реальна загроза здійснення таких акцій.
2. Посягання на життя державного чи громадського діяча.
3. Напад, замах на життя членів екіпажу повітряного морського (річкового) судна, викрадення (спроба викрадення), знищення (спроба знищення) такого судна, захоплення заручників з-поміж членів екіпажу чи пасажирів.
4. Установлення вибухового пристрою у багатолюдному місці.
5. Установі (організації, підприємстві), житловому секторі, транспорті.
6. НС, пов'язані зі зникненням чи викраденням зброї та небезпечних речовин з об'єктів їх зберігання, використання, переробляння або під час транспортування.
7. НС, пов'язані з нещасними випадками з людьми:
 - НС, пов'язана з нещасним випадком під час виконання трудових обов'язків.
 - НС, пов'язана з нещасним випадком у лісних, гірських масивах, печерах та інших важкодоступних місцях.
 - НС, пов'язана з нещасним випадком з людьми на воді.
 - НС унаслідок відриву прибережного льоду з людьми.
 - НС, пов'язана з викраденням людей.
 - НС, пов'язана з захопленням заручників.
 - НС, пов'язана зі зникненням людей.
 - НС, пов'язана з нещасним випадком, іншим

Соціальні небезпеки можуть бути класифіковані за певними ознаками.

Класифікація соціальних небезпек

Соціальні небезпеки можуть бути класифіковані за певними ознаками.

1. *За походженням* можуть бути виділені такі групи небезпек:

а) небезпеки, пов'язані з психічним впливом на людину (шантаж, шахрайство, крадіжки та ін.).

Шантаж – у юридичній практиці розглядається як злочин, що полягає в загрозі розкриття, розголошення ганебних відомостей з метою отримати які-небудь вигоди (зиск, користь). Шантаж, як небезпека, негативно впливає на нервову систему.

Шахрайство – злочин, що полягає в оволодінні державним або особистим майном (або в придбанні прав на майно) шляхом обману або зловживання довірою. Людина, яка стала жертвою шахрайства, зазнає сильного психологічного стресу.

б) небезпеки, пов'язані з фізичним насильством (розбій, бандитизм, терор, гвалтування, утримання заручників).

Бандитизм – це організація збройних банд з метою нападу на державні та громадські установи або на окремих осіб, а також участь в таких бандах і здійснення ними злочинах.

Розбій – злочин, що полягає в нападі з метою оволодіння державним, громадським або особистим майном із застосуванням насильства або загрозою насильства небезпечного для життя і здоров'я осіб, що зазнали нападу.

Згвалтування – статеві зносини з застосуванням фізичного насильства, погроз з використанням безпорадного стану потерпілої.

Утримання заручників – суть злочину полягає в захопленні людей одними особами з метою примусити виконати іншими особами певних вимог.

Терор – фізичне насильство аж до фізичного знищення (тероризм).

в) небезпеки, пов'язані з вживанням речовин, що руйнують організм людини (наркоманія, алкоголізм, паління);

г) небезпеки, пов'язані з хворобами (СНІД, венеричні захворювання);

д) небезпеки самогубства.

2. *За масштабами* подій соціальні небезпеки можна розділити на:

а) локальні;

б) регіональні;

в) глобальні.

3. *За статево-віковими* ознаками поділяють соціальні небезпеки, що характерні: для дітей, молоді, жінок, чоловіків та людей похилого віку.

4. *За організацією* соціальні небезпеки можуть бути випадковими і навмисними.

2. Причини соціальних небезпек.

Основою виникнення соціальних небезпек є соціально-економічні процеси негативного характеру, що відбуваються в суспільстві

При цьому має місце суперечливий характер причин, наслідком яких є соціальні небезпеки.

Недосконалість людської природи – головна передумова появи соціальних небезпек. Наявність адекватної правової системи може бути основною умовою недопущення і захисту від соціальних небезпек. Залучення громадськості та краща інформованість населення про можливість появи соціальних небезпек, а також про можливі наслідки від їх прояву, також є елементом захисту від соціальних небезпек.

Розповсюдженню соціальних небезпек сприяє інтенсивний розвиток міжнародних зв'язків, туризму, спорту, ІКТ (соціальні мережі).

Політичні джерела небезпек

- *Ідеологічні, міжпартійні, міжконфесійні та збройні конфлікти*
- *Духовне гноблення*
- *Війни*
- *Тероризм*

Соціальні джерела небезпек

- Проституція
- Пияцтво
- Паління
- Злочинність

Соціальні фактори, що впливають на життя та здоров'я людини включають в себе цілий спектр чинників як антропогенного, так природного та техногенного походження, які за певних умов сягають масштабів надзвичайних ситуацій. Людина може втратити своє життя чи здоров'я або отримати травми внаслідок соціальних і воєнних конфліктів, терористичних актів, екстремальних ситуацій криміногенного характеру та інших небезпечних подій.

Вплив соціальних факторів може виявлятися як у вигляді вогнепальних ран, механічних ушкоджень, травм та забиття, розтросень та переломів кісток, отруєнь, опіків тощо, так і у формі різних захворювань під час різних соціальних небезпек.

Соціальними називаються небезпеки, що отримали широке розповсюдження в суспільстві та ті, що загрожують життю і здоров'ю людей. У своїй основі соціальні небезпеки породжуються соціально-економічними процесами, які протікають у суспільстві.

Наркоманія – залежність людини від приймання наркотиків, захворювання яке проявляється в тому, що життєдіяльність організму підтримується на певному рівні тільки за умови приймання наркотичної речовини і веде до глибоких нервово-психічних розладів. Це важке захворювання, що завдає серйозної шкоди здоров'ю, призводить до деградації особистості, інвалідності й смерті в молодому віці.

Наркоманію визначають як «стан епізодичного або хронічного отруєння», викликаний багаторазовим введенням наркотику. Комітет експертів ВООЗ розрізняє в наркоманії, як хворобі, два стани – залежність та звикання.

Психічна залежність – це форма взаємовідносин між наркотиком і особистістю, і ці взаємовідносини залежать як від специфічності ефекту наркотику, так і від потреб особистості, які цей наркотик задовольняє.

Фізична залежність – це стан адаптації, який виражається в явних порушеннях фізіології у разі припинення вживання наркотиків. Це явище перебуває у безпосередньому зв'язку з фармакологічною дією наркотику на живу клітину.

Алкоголізм – це хронічне захворювання, що зумовлене систематичним вживанням спиртних напоїв. З'являється фізична та психологічна залежність від алкоголю, психологічна і соціальна деградація, патологія внутрішніх органів, тощо.

Паління – вдихання диму деяких тліючих рослинних продуктів (тютюн, опіум тощо).

Ігрова залежність – визначають два види ігрової залежності: лудоманія і гемблінг.

Лудоманія – це невротичний стан, коли за бажанням людина може контролювати себе й відірватися від гри.

Гемблінг – яскраво виражений хворобливий стан, який уже характеризується певними клінічними ознаками й потребує лікування. Люди, які страждають на гемблінг, уже не контролюють свої дії і дуже часто чинять кримінальні протиправні дії, нерідко пов'язані з продажем наркотиків.

СНІД – смертельне захворювання людини, що викликається ВІЛ (вірусом імунодефіциту людини).

СНІД – синдром набутого імунодефіциту. За оцінками ООН та ВООЗ, у світі налічується близько 40 мільйонів осіб, інфікованих вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ). 18,5 мільйонів осіб вже померли від СНІДу.

Україна є найбільш ураженою в Східній Європі. За офіційними даними, у нас налічується вже майже 400 000 ВІЛ-інфікованих. Особливе значення має той факт, що 80% всіх ВІЛ-інфікованих становлять ін'єкційні наркомани віком статевої активності (від 15 до 30 років).

Шляхи передачі ВІЛ-інфекції: при статевому контакті з інфікованою людиною; під час переливання крові та пересадки органів; при неодноразовому використанні голок та шприців наркоманами; нанесенні татуювання; при пошкодженні шкірних покривів, слизових оболонок медичним інструментом, забрудненим ВІЛ; при контакті з інфікованими ВІЛ тканинами та органами від інфікованої матері - плоду під час вагітності чи при годуванні грудним молоком.

Надзвичайна ситуація воєнного характеру – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене застосуванням звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якого виникають вторинні чинники ураження населення, що її визначають в окремих нормативних документах.

У класифікаторі НС воєнного характеру не подано в подробицях, а

лише зазначено на найвищому рівні деталізації з кодом 40000.(Джерело: Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/fin61335?an=46>)

Війна – це збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; у переносному розумінні слова – крайня ступінь політичної боротьби, ворожих відносин між певними політичними силами.

Злочинність – відносно масове, історично мінливе, соціальне кримінально-правове явище, що являє собою цілісну сукупність всіх злочинів вчинених на певній території за відповідний період часу

Ознаки:

- відносна масовість (з часом кількість вчинених злочинів може зростати або зменшуватись);
- соціальна обумовленість (дане явище існує в суспільстві, наявні певні соціальні передумови для виникнення злочинності);
- історична мінливість (в кожній історичній епосі існувала злочинність із специфічним набором сукупності злочинів, які могли вчинятися саме на даному історичному етапі розвитку суспільства);
- кримінально правове явище (сукупність кримінально караних діянь)

Класифікація

- за територіальною поширеністю (місцева, регіональна, міжрегіональна, державна, міждержавна);
- за мотивацією посягань (насильницька, насильницько-корислива, корисливо-насильницька, корислива);
- за стадією фіксації (фактична, заявна, зареєстрована, встановлена судом).

Злочинності як соціальному явищу притаманні певні показники. Показники злочинності поділяються на кількісні (стан, об'єм, рівень, коефіцієнт, динаміка злочинності) та якісні (структура, характер, ціна, латентність).

Тероризм, його ознаки та прояви

До соціально-політичних конфліктів сучасності належить тероризм. В наш час явище тероризму засіб вирішення політичних або релігійних проблем досить поширене. На жаль, терор став органічною складовою сучасного життя і набув глобального характеру.

Тероризм – це форма злочину проти суспільної безпеки, що полягає у насильстві, політичному екстремізмові, застосуванні найжорстокіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей

Тероризм здійснюється окремими особами, групами, що виражають інтереси певних політичних рухів або представляють країну, де тероризм піднесений до рангу державної політики.

Найпоширенішими ознаками тероризму є: насильство, страх, залякування жертви і цілеспрямований вплив на її поведінку (або громадськості, або окремих груп населення), що має на меті змусити владу змінити політичну позицію щодо певних політичних явищ.

Тероризм - антигуманний спосіб вирішення політичних проблем в умовах протиборства, зіткнення інтересів різних політичних сил. Він може застосовуватись і як засіб задоволення амбіцій окремими політичними діячами, і як знаряддя досягнення своїх цілей мафіозними структурами, кримінальним світом.

Визначити тероризм можна як політику залякування, пригнічення супротивника силовими засобами. Існує три основних види тероризму: політичний, релігійний та кримінальний.

Розрізняють також ядерний, технологічний, інформаційний, сільськогосподарський, хімічний, біологічний види тероризму.

Найбільш поширеними у світі терористичними актами є:

- напади на державні або промислові об'єкти, які призводять до матеріальних збитків, а також є ефективним засобом залякування та демонстрації сили;
- захоплення державних установ або посольств (супроводжується захопленням заручників, що викликає серйозний громадський резонанс);
- захоплення літаків або інших транспортних засобів (політична мотивація - звільнення з тюрми товаришів по партії; кримінальна мотивація - вимога викупу);
- насильницькі дії проти особистості жертви (для залякування або в пропагандистських цілях);
- викрадення (з метою політичного шантажу для досягнення певних політичних поступок або звільнення в'язнів, форма самофінансування);
- політичні вбивства (один із найрадикальніших засобів ведення терористичної боротьби; вбивства, в розумінні терористів, повинні звільнити народ від тиранів);
- вибухи або масові вбивства (розраховані на психологічний ефект, страх та невпевненість людей)